

oslobodile kritike. Za istoričare ona bi trebalo da bude podsticaj za sveobuhvatnu analizu konverzije savremene srpske historiografije, prvenstveno u kontekstu zaokreta u historiografiji svih ostalih bivših jugoslovenskih republika, čega u toj knjizi, izuzme li se donekle historiografija u Hrvatskoj, uglavnom nedostaje. Zato i sam Kuljić naglašava: „Kritičko preispitivanje nacionalnog identiteta kao isključivog ili vrhunskog naučno-strateškog cilja historiografije aktuelnije je danas nego ikad ranije.” Istoričari, podvlači Kuljić, „moraju biti kadri da priznaju, a ne samo da pravdaju neprijatne istine identiteta koji osmišljavaju”. Da bi se, međutim, učilo iz prošlosti, neophodno je

njeno kritičko proučavanje, uz „preispitivanja teorijskih i metodskih načela historiografije, kriterija kod izbora i proglašenja istorijski prioriternih sadržaja, a naročito funkcija istorijskog znanja i obrazaca njihove instrumentalizacije. On, takođe, preporučuje da se zaokreti istorijske svesti moraju „pažljivo raščlanjavati i istorijski tumačiti”, uz pažljivo razgraničavanje „slojeva revizije i motiva konverzije”, koje, inače, razvrstava u tri grupe: 1) podsticane golom apologijom sistema vlasti; 2) nošene osećanjem ugroženosti vlastite nacije; 3) kao rezultat prirodnog naučnog sazrevanja.

Dr Momčilo ISIĆ

Nebojša Popov (priređivač), *Sloboda i nasilje*,
Republika, Beograd 2003, str. 251

Knjiga *Sloboda i nasilje* predstavlja doprinos rasvetljavanju tokova koje je imao časopis *Praxis* i Korčulanska letnja škola (1963-1974) u istoriji posleratne jugoslovenske kulture. U njoj su objedinjena autorizovana izlaganja Milana Kangrge, Zagorke Golubović, Ivana Kuvaića, Božidara Janšića, Nebojše Popova i Ante Lešaja, bivših saradnika *Praxisa* i učesnika Korčulanske letnje škole. Razgovor je, u Korčuli (Soline) trajao pet dana (9-13. septembra 2002) u kući profesora Ante Lašaje.

Okosnicu čitavog razgovora predstavljala su šira zbivanja u jugoslovenskoj kulturi pedesetih i šezdesetih godina dvadesetog veka. Ocenjeno je da je težnja za slobodom mišljenja, započeta sa

izvođenjem drame Semjuela Beketa *Čekajući Godoa*, 1954. godine u novosadskom pozorištu, Ateljeu 212, kao i za slobodom komuniciranja i delovanja (za akademskim slobodama i autonomijom naučnih kulturnih ustanova), još snažnije je bila izražena osnivanjem, Korčulanske letnje škole i pokretanjem časopisa „Praxis”.

Od početka pedesetih do kraja šezdesetih godina prošlog veka primetan je bio uspon slobodne misli i reči u svim oblastima kulture. Dodatni podsticaj duhovnom samooslobođanju dali su i razni oblici studentskog pokreta, od 1963. do 1974. godine, sa vrhuncem 1968. godine, uporedo sa istim kretanjima na univerzitetima čitavog sveta.

Vladajuće nacionalnokomunističke elite u Jugoslaviji brutalnim nasiljem su ugušile studentski pokret.

Novi talas nasilja usledio je posle izvođenja drame Dragoslava Mihailovića *Kad su cvetale tikve* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu (1969), i filmova Živojina Pavlovića, *Zaseda* (1969), Dušana Makavejeva, *WR-misterije orga(ni)zma* (1971) i Lazara Stojanovića, *Plastični Isus* (1972). Otvorena je trajna ideološka kampanja protiv „crnog talasa” u umetnosti: zbivanja oko časopisa i škole bila su tek jedan od tokova samooslobađanja i njegovog sputavanja sistemskim obračunom režima nacionalnog komunizma s onim što je nazvano „crnim talasom” u kulturi, a ne samo sa „Praxisom” i Korčulanskom letnjom školom. Do 1965. godine, zabranama skupova i listova, političkim procesima, izbacivanjem profesora sa univerziteta, obračun sa levicom u Jugoslaviji bio je završen.

Predmet knjige *Slovoda i nasilje* može biti definisan kao svedočanstvo učesnika događaja, koji su uz to bili društveni mislioci i naučnici, o istoriji borbe za slobodu mišljenja i legitimnost društvene kritike na jugoslovenskoj levisi. Knjiga je uspešni pokušaj rekonstrukcije intelektualnog, kulturnog i političkog „konteksta”, u kome nastaju Korčulanska letnja škola i časopis *Praxis*. Preispituje se koje su ideje i škole mišljenja u filozofiji i sociologiji podsticale obnovu pojma sloboda i kritičko mišljenje, te kakav su doprinos tome dali različiti simpozijumi (npr. u Sarajevu 1959. i Bledu 1960), zatim razna stručna udruženja, pre svega Jugoslovensko udruženje za filoz-

ofiju i sociologiju, te časopisi koji su izlazili u Zagrebu, Beogradu, Ljubljani i Sarajevu. Posebno se ističe istorijski značaj zagrebačkih časopisa *Pogledi, Naše teme, Razlog*, zatim beogradskih, *Filozofija, Sociologija, Gledišta*, i nekih omladinskih i studentskih listova, *Student, Vidici*, pa ljubljanskih časopisa *Beseda, Revija 57* i *Perspektive*, te sarajevskog časopisa *Pogled*.

„U takvim okolnostima, kada je slobodnoj i kritičkoj misli nametnuta izolacija i destrukcija, pa i autodestrukcija, sledi kriza intelektualne zajednice iz koje se traži, ali ne nalazi izlaz.

* * *

Učesnici razgovora izložili su svoja mišljenja o pređenom putu i saglasni su više nego u bilo čemu drugom da temeljnu ocenu svega što se zbivalo u prošlosti mogu dati neki novi ljudi, pre svega oni koji budu imali svoje vizije slobode, istine i pravde, kao i potrebu da se kritički i kreativno suoče s problemima svoga vremena.” (str. IX)

Knjiga *Sloboda i nasilje* predstavlja originalni pokušaj propitivanja novije istorije Jugoslavije putem svedočenja neposrednih učesnika događaja. Sa tog gledišta on je nesumnjivo dragocen izvor za sve istraživače. S druge strane, knjiga nas podstiče na razmišljanje koliko je obračun nacionalnokomunističkih elita bivše Jugoslavije sa levom opozicijom odredio kasniji tok istorijskih zbivanja i uticao na uspon nacionalističke ideologije i raspad jugoslovenske države.

Dr Marija OBRADOVIĆ